

A Estrada en panexírico. Cincuenta anos de evocacións na prensa periódica (1949-1999)

Juan L. Blanco Valdés

A xeito de introito

Hai algúns anos, en ocasión de revisar o estensísimo arquivo documental de meu pai Mario Blanco Fuentes para ser doado ao noso Museo local —arquivo do que fan nomeada parte os fondos hemerolóxicos— xurdiron ante os meus ollos con notable frecuencia unha variedade de recortes de prensa de índole literaria, ou doutra índole (histórica, etnográfica...), publicados normalmente —con moi poucas excepcións— nos especiais que os xornais tiraban —e seguen tirando— co gallo das festas patronais de san Paio entre o 24 e o 29 de xuño, textos nos que, como ben se pode intuír, a razón que lles dá orixe determina tamén o seu carácter laudatorio, costumista, festivo, evocativo, lírico... en relación non só coa vila en si senón aínda coa terra da Ulla ou Montes e as súas belezas, monumentalidade, curiosidades, persoas e personaxes. O segmento cronolóxico que o inventario ofrecía era redondo: cincuenta anos, os que mediaban entre a colaboración máis antiga conservada, de 13 de novembro de 1949 en *El Pueblo Gallego*, e a máis moderna, en *Faro de Vigo* de 23 de San Xoán de 1999. A doenza do inventariador agravouse

tras este último ano —Mario Blanco faleceu en 2000— resultando lóxico que a recompilación se deteña naquel ano.

Dispoñendo eu daquela de máis tempo —e, con seguridade, de máis enerxía— do que dispoño hoxe, estimei unha boa idea antoloxizar estes textos e dálos ao prelo, non se antes redactar unha introdución crítica, desenvolver un sistema de referencias de cada un dos autores, establecer uns criterios de edición, e demais preparativos e disposicións editoriais de rigor en obra de tal natureza. O alento do libro estaba para min en non deixar para os ratos un papel tan agariñosamente gardado e custodiado, e transmitir á posteridade, poñéndoo por impreso, un inventario de ideas, sentimentos e sensibilidades de tempos e circunstancias moi distintas, pero sempre co denominador común do amor pola *patria chica*, a preservación e estímulo do cal creo eu que é signo de bonhomía e profiláctico de moitos males.

Verbo dos autores e do devandito sistema de referencias, non se crea que este derivaba estritamente da necesidade de esclarecer a identidade dos redactores por seren estes descoñecidos. Antes ben, sorprendeume especialmente a categoría do elenco: Álvarez Insua, Ben-Cho-Sey, Borobó, Bouza Brey, Castroviejo, Cunqueiro, Filgueira Valverde, Fraguas, Labarta, Otero Pedrayo, Pura Vázquez... A respecto dos nomes menos coñecidos, a tarefa resultaba, tomada como incentivo erudito ao que sempre fun afeccionado, estimulante.

Como primeiro paso imprescindible para a proposta editorial, elaborei un inventario a xeito de bibliografía alfabética das colaboracións, con adición dalgunhas notas crítica. Pero, consciente do labor e investimento en tempo que implicaba a preparación ulterior da edición coas esixencias técnicas descritas, fixen primeiro, con tal inventario como anexo a un breve memorando, as consultas pertinentes de cara a ponderar as posibilidades editoriais do proxecto. Xa fose porque non dediquei os folgos e entusiasmos necesarios para defendelo, xa por non ter chamado ás portas axeitadas, xa porque, nas que toquei, o meu interese non foi compartido, o certo é que,

como tantas veces acontece, a cousa quedou na vía morta e aos poucos, entre as urxencias cotiás, esquecín o asunto.

Pero como ninguén coñece a fin de todos os camiños, velaí que unha esplendorosa mañá do último xullo, unha chamada telefónica do director desta benemérita revista, que o é tamén do Museo estradense, Juan Andrés Fernández Castro, fixo espertar o proxecto do *stand-by* no que, por case seis anos permanecera aletargado, e me propuxo redactar co xa feito unha colaboración para este volume de *A Estrada. Miscelánea Histórica e Cultural*, que ben puidera servir de aperitivo para, no seu caso e de aparecer algún xusto pretendente, vestir con roupas novas o vello proxecto e dar ás prensas o libro ideado pero nonato.

Acollín con ledicia a inopinada pero oportuniísima *trouaille* de Juan Andrés e gabei con entusiasmo a súa proposta de converter o material xa inventariado en artigo desta nova entrega da nosa prezada revista. Repártanse, pois, con xustiza os méritos, pois se o material é meu, a oportunidade de que o lector estea lendo estas liñas é con exclusividade imputable ao bo ollo, inesgotable curiosidade intelectual do meu querido amigo.

Nin que dicir ten que todos e cada un dos artigos relacionados obran nos fondos do Museo do Pobo Estradense Manuel Reimóndez Portela.

A introdución feita, descrita a orixe das liñas que seguen e as razóns explicadas, abonda de presentación e imos ao choio.

Inventario

Para a consignación da fonte en cada caso, uso das seguintes

Abreviaturas

- BIP** = *Boletín Informativo del Pescador. Sociedad de Pesca Río Ulla*
DP = *Diario de Pontevedra*
EPG = *El Pueblo Gallego*
FV = *Faro de Vigo*
HL = *Hoja de los lunes (Vigo)*
LN = *La Noche*
LVG = *La Voz de Galicia*

ALLER ULLOA, Ramón M^a: *Pesca en el Cielo*, BIP, 29.06.56

ÁLVAREZ INSUA, Waldo: *Tradición estradense. Una herencia por un crimen*, LN, 23.06.56¹.

— *Autobiografía [Evocación de la villa en el tiempo de la Revolución de Septiembre]*, LN, 24.06.60.

— *Tiempos viejos. Siluetas del Ulla*, LVG, 20.06.69²

ARAÚJO ULLOA, José³: *La Estrada lugar de avanzada al campo y al río*, LN, 23.06.56

ARCOS GARCÍA, Lino⁴: *La Estrada, joven y bella*, EPG, 13.11.49

ASELA [¿] ⁵: *En la tierra de Tabeiros surgió La Estrada*, LN, 23.06.51

B.: *Os sombreiros de alcacén*, FV, 24.06.69

BARREIRO, C: *A Estrada en romaxe*, DP, 24.06.58

1 Editado por José Docampo Vázquez. Reproducido por O. Arca Caldas, *Waldo Álvarez Insua. Etradense, emigrante, escritor*, A Estrada: Asoc. Fillos e Amigos da Estrada, 1997, pp. 57-59.

2 Trátase da reprodución parcial dun artigo escrito —ou publicado orixinalmente— en 1888 e reproducido logo, segundo Arca Caldas, *op. cit.*, pp. 67-71, en *El Emigrado*, 1924.

3 Seguindo: *Presidente de la Sociedad de Pesca «Río Ulla»*.

4 Foi Xefe de Correos. O 13 de marzo de 1966, co gallo da súa xubilación, tributouse un xantar de homenaxe. Na foto, o párroco Manuel Castiñeira e o alcalde Mario Blanco entregan unha placa ao homenaxeado.

5 Parece claro que se trata dun acrónimo.

Homenaxe a Lino Arcos

BLANCO FUENTES, Mario: *Un coche, dos cañas y una «Leica» bastan*, BIP, 29.06.56

BOROBÓ: *La confusión del portugués*, LN, 24.06.55.

? *El Marqués de Riestra*, LN, 24.06.60

BOUZA BREY, Fermín: *Festas nas terras da Estrada*, DP, 24.06.65⁶

CASTIÑEIRAS RODRÍGUEZ, Manuel: *Construir la Iglesia, construyendo una leyenda*, DP, 25.06.70.

CASTROVIEJO, José M^a: *Otro Walton en Galicia*, FV, 24.06.54

— *Perfil. La Estrada en su valle*, FV, 24.06.54

— *La feracísima Estrada*, LVG, 22.06.68

CUNQUEIRO, Álvaro: *Por el Ulla a Tierra de Montes*, FV, 24.06.54

[DIARIO DE PONTEVEDRA]: *Castelao en La Estrada*, DP, 24.06.66.⁷

DÍAZ JÁCOME, Xosé^s: *Romaxe* [soneto], FV 23.06.51

6 Reeditado co mesmo título en LVG, 22.06.68.

7 É unha fotorreportaxe a toda páxina con fotos e comentarios. Compriría reproducila facsimilamente.

8 O escritor e xornalista mindoniense José Díaz Jácome mantivo boa relación vital e literaria coa terra estradense. Participou cunha composición titulada *A volta derradeira* na ofrenda poética que en 1962 se lle tributou a Manuel Cabada Vázquez con motivo da inhumación dos seus restos en Codeseda. Cfr. Juan L. Blanco Valdés, «Dous inéditos de Otero Pedrayo e Díaz Jácome», *Boletín Galego de Literatura*, vol. 19 (1998). Juan Ramón Díaz, durante dúas décadas director de *La Voz de Galicia*, é fillo de Díaz Jácome.

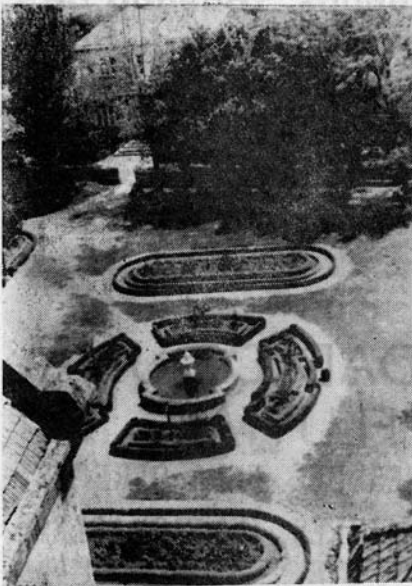
18 FARO DE VIGO

DOMINGO, 23

LA ESTRADA: FIESTA

EL SEGURO CAMINAR

Por Antonio FRAGUAS Y FRAGUAS

Una vista de un jardín estradense. Tan bello como otros que se reproducen en estas páginas.

NOS hiento, nos ha tentado o siempre la palabra, el sencillo topónimo indubitable del camino. No es recuerdo terco y un poco abatedo de la vieja senda ruggia y revuelta, apreada en largos y penosos decires de fatigados caminantes. En La Estrada se siente la vocación de caminar, de andar por los caminos con la alforja de una inquietud y el farol de una ilusión. El farol del romero que no se opaga hasta el final de la jornada y alumbró los pasos de una promesa con la delicadeza sencillez de la oferta campesina.

Había en La Estrada una ermita de la Virgen Peregrina y allí pedían favor, cerca o lejos, los romeros que peregrinaban a Santiago y a San Andrés de Teixido. Muchos generaciones de caminantes que querían redimir sus faltas tenían aquí, en La Estrada, y en sus cercanías la posada, de la que hacían referencia unos y otros y era así como a todos resultaba familiar. Pero los caminos no sólo fueron para santos y penitentes, para alegres "foiteiros" de pasatiempo y para el amador que transita soñando con la amada. Los caminos son la esencia de la historia. El poblamiento, el desarrollo económico y los acontecimientos de ese mundo en sociedad y movimiento, discurren siempre por el camino, pues si alguna vez toman el sendero del atajo es, casi siempre, para volver al camino ancho, al camino seguro, de hombría de bien. Este discurre por los caminos estradenses de la sanada tierra de Tabeirós cuenta en su haber largos y hurrumbrosos episodios de la historia de todos los tiempos, buen ejemplo es el que relata la compostelana cuando Arias Pérez se negó a reconocer al rey Alfonso

al morir su madre doña Urraca. Arias Pérez, tenía sus tierras y fortalezas con el garbo de un gran señor que no admite superior o por lo menos se propone superior así.

Estaba el Rey atorado y no podía venir a la tierra, a la jurisdicción del noble alto, y rogó que realizara el castigo su padrino, el arzobispo Gelmírez. El prelado "habiéndose convalidado dice a Compostelano, a todos sus caballeros y peones y amonestado y ordenado también a los compostelanos que no demorasen concurrir a este ocasión, puso sitio a torre de Tabeirós defendida con fosos y trincheras y la combatió bravamente a hierro y fuego". Para realizar la toma de la fortaleza Gelmírez, "hizo construir una máquina de guerra que vulgarmente llaman gato, y mandó con ella, aplicada a la torre, sacavasen por todas partes y removiesen los sillares de dábago. De este modo, al fin vino a tomar la torre con mucho trabajo y gran dificultad, y luego de tomada la destruyó totalmente".

Sería aquella torre la de Ribbado de la Barreira, de la que suena la leyenda del señero "e caminamos que van por el río y hasta lo cruzan por un túnel para llegar al pico, afán de los afanes por los caminos ocultos donde la ley del misterio diosa se de encantados guardianes. En la realidad, quedan ahora ocultos, los viejos subterráneos, mejor los más viejos subterráneos, porque el castillo o torre se hizo de nuevo y siempre que lo levantaron lo hicieron en el mismo carro. En su primer ocaso « gran Gelmírez fue a dar gracias a tiempo románico, a la iglesia más cercana de donde con profundo dolor rogó a Dios por el alma de sus dos caballeros caídos en la refriega

Faro de Vigo, 23 de xuño de 1968.

- DÍAZ JÁCOME, XOSÉ: *La Estrada* [soneto], FV, 24.06.54
 — *En el Pazo de Oca* [poesía], FV, 22.06.56.
- DOCAMPO VÁZQUEZ, José: *La Estrada, centro turístico de la Zona Norte de la Provincia*, BIP, 29.06.56
 — *¿Qué más te podemos pedir? A nuestra villa, con motivo de sus fiestas patronales*, HL, 23.06.58
 — *A miña vila*, FV, 24.06.61.
 — *Nas festas patronales. A vila da Estrada* [poesía], HL, 17.06.63
 — *Vila da Estrada, vila encantada* [poesía], FV, 24.06.64
 — *130 años de existencia de La Estrada como villa*, FV, 24.06.72
- DOCAMPO PEGO, Manuel: *Cantigas ás festas do San Paio*, FV, 25.06.86
- D'ORS, Álvaro: *El Ulla*, BIP, 29.06.56
- FARO DE VIGO: *Presencia de Otero Pedrayo*, FV, 23.06.68⁹
- FERNÁNDEZ DAPONTE, José: *Si significas camino...* [poesía], LN, 24.06.55¹⁰
 ? *A La Estrada en sus fiestas* [poesía], LN, 23.06.56¹¹
 ? *Sempreviva da i-alma* [poesía]¹², LN, 24.06.58
- FERNÁNDEZ OXEA, José Ramón y¹³: *Topónimos estradenses*, LN, 23.06.56
- FILGUEIRA VALVERDE, José: *Hacia rumbos nuevos*, LN, 24.06.60
 ? *La aprendí a querer*, LVG, 22.06.68
- FRAGUAS FRAGUAS, Antonio: *Perfiles estradenses*, EPG, 18.11.51
 — *El rosal de la leyenda*, LVG, 22.06.68
 — *El seguro caminar*, FV, 24.06.68
 — *Lembranzas da Estrada*, ECG, 23.06.90
 — *Un estradense digno de recordar*, FV, 25.06.96
 — *Festas da Estrada e lembranza histórica*, FV, 23.06.99
- FREIJEDO, Xosé María: *Un poema para A Estrada. Laios dun emigrado*, FV, 25.06.87
- G.P., J [¿?]: *A Estrada ten nome de camiño*, EPG, 18.11.51

9 É unha breve noticia sobre o pregón das festas que ese ano pronunciou Otero.

10 Asinado en Noia.

11 Idem.

12 Coa adicatoria: *Pra José Docampo Vázquez*.

13 Coñecido polo seudónimo Ben-Cho-Sey.

A ESTRADA EN FESTAS

Mal festa en casa nos,
e nos a porta

D i Saiacon que é escrito o libro dos Proverbios pra darlles a os menos lizeza, aos mochos sabencia, i aos sabios a a mais.

Ita e o libro máis vello que coñecemos en forma refranera. E peñ'a que a Peremofosta seña inda que unha coñca pouco estudada, podemos decir que dendenón todos os polos cultivados o refrán: e son coñcentes os flocantes, máis tamen os homes entendidos.

E a que vtrá tanta revirvota, dirán pra os seus botóns os que están nos lingua na boca i o pensamento na festa. Púta a que os galegos somos así: i ó que dabanón chamáu lizeza, nos chamámolle retranca. E d'ito refen moito os nosos refráns, ou polo menos, a nosa maneira de aplicación. Ven o caso aquel aforismo da Escola de Salern: Caezas est manus, et dicit avara manus. E tradúcen os casteláns con moita figura: Queso todo el año, y un queso al año. Pro nos, con bastante máis retranca, decimos: O quezo, da máis dun tíñoño. (fingimón).

Pro voltemos sobre da mesma mallada.

O balcador das festas galegas é bon sendo por certo, inda máis pola encheita que quizaiñas haxa na casa alta.

Dendes da antiga casola castreña, pasando polo estrebre pote aldeán, deles a tarreira de ferro esmaltado i a oia "expres" de señoras da Vila, sempre houbo fartura o día da festa.

Mais de catrocentos anos antes de que fora mado Cervantes o nos falara das bodas do Cusacho, xa temos noticia dunha ben gorda que se fizo co gallo da sagração de elexta nova de San Martiño de Pazo (Ribeira). Un pergameo que viu López Perreño do Mosteiro de San Martiño de Santiago, diñois que, aiñto que puxo a parroquia, o cabaleiro Santo Martí e máis a súa muller Vinóvara Ramires adiantaron: Dóas cargas, de trigo: tres de centeo; esta de cebada pras beirás; seis moios entre viño e sidra; de maniega, mel, pimento e cebolla, quinze solidos; unha vaca tosta, catro porcos seis caudros; entre bacurifón, algañosos ou galiñas, cinco pezas. Seta moita a cristiandade reunida; pro eu creo de min que ningún nallu con fame.

Nos arquivos das parroquias hai lembranza de comidas de irmandades que custaban un pito, e que os Bispos cortaron de raíz.

Eu codo que poder ser un bon agnel pra abría as voluntades de comer, o pér no nosa unha tabeilla co menú que nos dá Labarta Pose na Festa de Tuberton:

O pérmetro prato decote
era o caldo de repolo
que se fombra con bolo
cocto dentro do pot.

Dimpós sidra os coxelo
o cabrito, a carne esuda,
os pidos en empanada,
e rizo, o lardo con graxas
e as moxellas de pido.

Os moxellos en azer
e o chula; con rizo ou tosta,
i as ricas pezas de arroz;
todo mo ben remollido
con bo rizo do Ribeiro,
ata faltar o derradeiro
nosos copas de tostando.

Todé isto é "pete de terra adentro", que está a habar con fartura nas festas da Estrada: pro eu sei que as coñcentes inda gardan algún segredo pra pér lesos nos convidados.

E bueno; basta xa de lería. Agora a mougar, e que bo proveito lles faga.

Alguén estara a decir: ¿Pra cánda deixamos a aplicación do refrán da testeira desta prouta?

A botellas que pra outra vez será, et hal xeito e licencia.

O VELLO MARTIÑO

GARCÍA SABELL, Domingo: *A Estrada, vila aberta*, DP, 27.06.70

GARCÍA SOLÍS, Federico: *Aventuras de un pescador novato*, BIP, 29.06.56.

GONZÁLEZ ALEGRE, Ramón¹⁴: *Notas estradenses*, FV, 24.06.60.

GONZÁLEZ LÓPEZ, Manuel: «*Sesenta Capote*», BIP, 29.06.56

IGLESIA ALVARIÑO, Aquilino: *Descubrimiento de La Estrada. Primer viaje*, LN, 24.06.60.

— *A morte do doncel garrido*, EPG, 24.06.61¹⁵

LABARTA POSE, Enrique: *Semblanza de Marcial Valladares*, LN, 26.06.57¹⁶

LAGO VÁZQUEZ Gil¹⁷: *Dádeme A Estrada de antes á de agora*, FV, 23.06.89

LALO: *Escribir de La Estrada con cariño*, DP, 24.06.69

LANDÍN CARRASCO, Rafael: *La Estrada, recuerdo y esperanza*, EPG, 24.06.61

LANDÍN, Prudencio: *Para Pepe Martínez, en Barcelona*, EPG, 13.11.49

— *Sanjurjo en La Estrada*, EPG, 18.11.51

— *Un juez de La Estrada*, FV, 27.06.53

— *De mi viejo carnet. Un cartero de Santeles*, FV, 03.11.53

— *El buen comer en La Estrada*, DP, 26.06.64

14 Berciano de Vilafranca (1920-1968). Cfr. o post «Máis sobre letras galegas» (<http://fragmentosgutenberg.blogspot.com/2007/05/mis-sobre-letras-galegas.html>) publicado o 14.05.07 no meu blog *Fragmentos da Galaxia*.

15 Reproducido en DP, 24.06.65

16 Habería que investigar ónde se publicou orixinalmente. Leva a nota previa: *Como complemento del artículo original de Don Mario Blanco Torres [sic, por Fuentes], publicado en nuestro número de ayer reproducimos hoy los siguientes versos festivos de D. Enrique Labarta Pose.*

17 [sic] Cronista Oficial de Vigo.

LOIS [Estévez], J[osé]¹⁸: *Soneto a La Estrada*, EPG, 13.11.49

LOIS ESTÉVEZ, José: *Soneto a La Estrada*, BIP, 29.06.56

— *Canto de júbilo y predicción de esperanza*, LVG, 22.06.69

LOUZAO: *Color de La Estrada*, DP, 24.06.58

NEIRA BALOIRA, Constantino¹⁹: *A Torre da Insua de Veá*, DP, 25.06.70.

NÚÑEZ CASAL, José L.: *La Estrada esperanza y realidad*, EPG, 23.06.57

? *Remanso lírico. Añoranzas de La Estrada*, LN, 27.06.57

OTERO PEDRAYO, Ramón: *Los caminos de luz de la villa*, FV, 24.06.54

— *Terra de Tabeirós, ledó camiño e A Estrada doce acougo*, EPG, 18.11.51.

OTERO VARELA, Alfonso: *Sublimación de la Naturaleza*, BIP, 29.06.56

PIÑEIRO ARES, José²⁰: *A La Estrada hay que entenderla*, LN, 24.06.61

PORTA MARTÍNEZ, Pablo: *A Estrada na obra de Castelao*, ECG, 25.06.88.

PORTO MATALOBOS, Xosé: *Presencia da Estrada*, DP, 24.06.58.

PORTO MATALOBOS, J.[osé]: *Hemingway y el mar*, BIP, 29.06.56.

— *A Estrada, fidalga e xenerosa*, FV, 24.06.61 (?)²¹

18 Prestixioso catedrático de Epistemoloxía das Ciencias Xurídicas e Sociais da Facultade de Dereito da Universidade de Santiago. Natural de Pontecaldelas (1922), casa na Estrada con Mª Carmen Puente Araújo. Cuñado do tamén egrexio catedrático de Dereito Romano Álvaro d’Ors e tío, polo tanto, do actual catedrático de Dereito Romano da universidade compostelá Javier d’Ors Lois. A biografía e *cursus honorum* de Lois pode seguirse en <http://www.horagar.com>. No último mes de xuño publicou un libro titulado *Hablando de verdad y de Derecho* que recompila as colaboracións do autor en *El Correo Gallego* entre 2000 e 2005 (<http://www.elcorreogallego.es/index.php?idMenu=11&idNoticia=313847>). Lois foi bo amigo persoal de Mario Blanco.

19 Constantino Neira Baloira foi párroco de San Miguel de Moreira e arcipreste de Tabeirós. Participou tamén na ofrenda poética a Manuel Cabada Vázquez á que fixemos referencia na nota 7.

20 Foi alcalde de Pontecesures e bo amigo persoal de Mario Blanco.

Festas nas terras da ESTRADA

Por F. BOUZA BREY

HAI festa maior na vila da Estrada; mais eu ameí tamén aquelas outras menores de Santa Margarita de Callobre, do Amparo de Berres, de San Xurxo de Cereixo... Campaban as horas baixo un sol cariñento que baixaba por enmedio das enramadas, bulían as campás e estouraban os foguetes mentras o viño corría e danzaba a mocidade.

Eran os días en que inda se oían as cántigas que eran crásicas de cada romaxe:

Rapazas de Guimarei
non vaiás ó Santo Estebo
que as mozas de Lagartons
hanvos de facer o pelo.

E as pandeiradas sonaban sin lecer, e as gaitas aturdían as carballeiras. Non había animadores nin se debullaba o corpo co «twist». Ben é certo que a mocidade armaba liortas ó caer da tarde e a xente fuxía sin agardar á noite. A Guardia Civil cacheaba no mesmo campo ós rebuldeiros, e as rosquilleiras encobriaban as armas dos mozos nas cestas dos meindres de Silleda e das rosquillas de Ribadavia. Os carros cos pipotes do viño servían de defenza nas pelexas dos bandos parroquiais. Os triunfadores volvían cantando e atruxando en desafío:

Este o cantar da montaña
este é o cantar montañés.
Mozos de Berres de Arriba
non seis si o aprenderés.

Había outra forza e outra vida. ¿Me llor? ¿Pior? Non o sei. Era, sí, mais espontánea, mais aberta, menos dirixida, mais ceibe, mais individual.

Tiveron sempre sona as festas da Estrada. As da capital polas amplas concurrencias das xentes campesias de unha terra que é o corazón e o cerne de unha ricaz xeografía; polas músicas que tocaban día e noite sin descanso na praza; po-

los xantares solemnes ofrecidos ós amigos convidados de Pontevedra, de Santiago, de Lalín...; polos bailes do Casino; pola xogueta tamén. Había destoncias na Vila xentes de moita persoalidade, cada quén polo seu estilo, sempre nobres o cortesés pra as amistades, pra os da mesma política; loitadores e tesoneiros; directores de grupos e con talento pra gobernar a cousa pública; moi villegos e moi ruraies a un tempo, como compría a quenes vivían en contacto cos labregos eran donos de pazos ou de fortes casales e recadaban forós e votos. Médicos, Abogados, Peritos agrícolas e Procuradores eran as profisions que tiñan no mundo aldean mais influxo, que ós seus protexidos parecía omnímodo. Eu afixenme moito a esta vida de grupos triunfantes hoxe, caídos mañan, sin entrar nela; pero observando canto había de inxenio director, de maestría diplomática ou a veces picara nestes xogos políticos, profesionales ou de simple dominio de grea multitudinaria. E sería capaz de ir nomeando un por un a aqueles cabaleiros, a aqueles traxinantes, a aquelas individualidades que mal souperon que eu amaba en todos e cada un de eles un perfil, unha fasquia, unha característica da miña terra. Fóronse indo moitos vellos amigos estradenses sin que no meu silencio adiviñasen a simpatía que me inspiraban as suas tramoias, as suas loitas, as suas pequenas traxedias na procura de un cargo local ou provincial; mais cando chega o tempo das festas e recibo os convites pra ir a elas, ponme door toparme sin don Mario o fidalgo, sin don Xesús o procurador, sin don Xosé o médico, sin don Manoel o perito, sin don Gonzalo o boticario... e quedome na casa. Vós que non tendes esta laña no corazón debedes de acudir a elas e coñecerdes o ledo señorío propio do seu natural. Eu non podo, non podo...

- PORTO MATALOBOS, José: *Al Ulla* [poesía], DP, 26.06.64
- REIMÓNDEZ PORTELA, Manuel: *Algunhas lendas estradenses*, ECG, 25.06.88.
- ? : *O campañeiro de Orazo*, ECG, 23.06.89.
- REMUÑÁN, Manuel: *En el Ulla, a mediodía*, BIP 29.06.56
- REY-ALAR, Gonzalo: *La villa feliz en sí misma*, FV, 22.06.56.
- REY ROMERO, Faustino: *Si yo peregrinase a Compostela. La voz del paisaje*, FV, 24.06.54
- RODRIGO DE MAÍSSA, Margarita: *Mes de junio, fiestas en el municipio de La Estrada*, DP, 24.06.69
- RODRÍGUEZ FRÁIZ, Antonio²²: *Galicia y sus hombres. Un estradense que renuncia al título de Marqués*, FV, 24.06.60.
- ROMANÍ, Arturo²³: *En la feria de La Estrada. La gente transeúnte*, LN, 24.06.55
- *Presencia de La Estrada en Galicia a través de su masa coral*, FV, 22.06.56.
- *Por los caminos del Ulla*, LN, 27.06.57.
- SAR, Máximo: *Aspectos estradenses. Sorpresa, feria, paisaje*, LN, 24.06.61
- SIGÜENZA, Julio: *Los estradenses emigrados en América*, FV, 23.06.51.
- *La Estrada aquí y allá*, FV, 22.06.56.
- *Gozo y trabajo. Personalidad alborozada del estradense*, FV, 24.06.60.
- UN ESTRADENSE [i?]: *La Estrada y su rápida formación*, EPG, i?.06.53
- VARELA DURÁN, Alfonso: *Coñece-la Estrada*, ECG, 25.06.88.
- VARELA PAZO, Xosé: *Lembranzas estradenses*, FV, 24.06.88
- VÁZQUEZ, Pura: *A Enreda*, EPG, 18.11.51
- VÁZQUEZ TORRES, Roberto: *A Estrada, una bellísima sinestesia*, FV, 25.06.86
- XAN DE ROMARIZ: *Curiosidades arqueológicas da bisbarra estradense. O Portalón do oeste no Pazo de Oca*, DP, 24.06.69
- *O Portalón do oeste no Pazo de Oca (II)* DP, 25.06.70
- XORXE: *Manoel García Barros, Patriarca das Letras Galegas*, LVG, 20.06.69.

21 É un recorte sen identificación de cabeceira, pero estaba ó lado das páxinas especiais das festas dun FV desa data.

22 Erudito sacerdote, natural de Forcarei e autor dunha exhaustiva monografía sobre o mosteiro de Acibeiro (Pontevedra: Museo de Pontevedra, 1973). Cfr. <http://www.forcarei.net/htmlc/gentes/AntonioFraiz.htm>

23 Foi corresponsal de LN na Estrada, cfr. LN, 24.06.58. Muradán de nacemento, o xornalista especializouse en temas pesqueiros.